

Kalev fiát képek festik

Megnyitó

a *Kalevipoeg* – Egy ősi észti történet c.

kiállításához

(Országos Széchényi Könyvtár – 2003. június 20.)

Ha nem is lehetett mindig boldog, ám mindig büszke lehetett az a nép, amelynek kultúrájában van egy biztos kiindulópont, ahova minden művészetágazata is vissza-visszatérhet. Ilyen szerepe van az észti kultúrában a nagyszerű eposznak, a *Kalevipoeg*nek. Ezt a tényt ismerik ők maguk, ismeri ezt a nagyvilág, és természetesen mi is jól ismerjük. Ugyanis „Kalev fia”, a *Kalevipoeg* már úgy másfél évszázada nálunk is otthon van.

Még meglepőbbnek tűnik ez az állítás, ha tudjuk, először csak 1839-ben fogalmazódott meg az a terv, hogy az észti népköltészet alkotásait gyűjtsék össze, és ezekből szerkesszenek egy eposznak tekinthető, összefüggő alkotást (az eredeti javaslat szerint német nyelven, nyilván azért, hogy a mű a nagyvilágba is eljuthasson). A javaslatot Friedrich Robert Faehmann tette, majd az ő halála (1850) után az Észti Tudós Társaság Friedrich Reinhold Kreutzwaldot bízta meg az eposz végleges formába öntésével. Ő folytatta is, meg is változtatta a korábbi tervet. Először 1853-ra készült el egy tizenkét énekes verses változat, amit azonban az orosz cenzúra nem engedett kinyomtatni. Ennek a tilalomnak a megkerülése végett 1855-ben új tervet dolgoznak ki: eszerint a *Kalevipoeg* „tudományos kiadásban” (vagyis nem mindenki számára!) jelenik meg, mindjárt német fordítással együtt. 1857 és 1860 között (a finnországi) Kuopio-ban és Dorpatban (= Tartu) több füzetben adják ki ezt (összesen 500 példányban). Az első, a nagyközönségnek szánt, csak az észti szöveget közlő kiadás 1862-ben jelenik meg, még mindig csak 1000 példányban. Ám az észti népi eposz diadalútja ezzel már megkezdődött.

A már említett „magyar meglepetés” abban áll, hogy nálunk Hunfalvy Pál már 1856-ban akadémiai felolvasást tartott *Az észti vagy viró irodalomról* címmel, amely azután az *Akadémiai Értesítő* 1857. évi kötetében volt olvasható. Honnan tudhatott még az első megjelenés előtt Hunfalvy az észti eposzról pontos tartalmi ismertetést adni? A titok nyitja nemcsak a magyar reformkor óta meglévő érdeklődés a finn *Kalevala* iránt meg a magyar reformkor óta meglévő érdeklődés az észti rokon-nép irányában – hanem a kiváló finnugrista nyelvtudós, August Ahlqvist nagyszerű áttekintése „az újabb észti irodalomról” (*Viron nykysemnasta kirjallisuuudesta* – a *Suomi* c. finn irodalmi almanachban, 1855-ben). Hunfalvy „balt-tengeri” utazásának leírásából is tudjuk, ez a könyv kedves olvasmánya volt, amelyet még útjára is magával vitt. Sőt már ennél is korábban, 1853-as Kalevala-tanulmányában (ez Gyulai Pál akkor induló folyóiratában, a *Szépirodalmi Lapok* hasábjain látott napvilá-

got) is kivonatolja Faehlmann egyik németül közzétett (később nálunk obszcénnek tartott) népmondáját, amely az észet eposz egyik előzményének tekinthető. (A történet a Rauda patak eredetéről szól.)

Ezért mondhatjuk némi dicsekvéssel azt, hogy nálunk is 150 éve van itthon a *Kalevipoeg*.

Ami az észet eposz kiadásainak történetét illeti, ezt külön könyvben lehetne csak elmesélni. Szerencsére magyarul is olvashatunk erről, legutóbb Domokos Péter, jómagam, Fehérvári Győző könyveiben meg az észet irodalmat bemutató művekben. Még az itteni gazdag kiállítás is csak ízelítőt ad arról, otthon és fordításban hány-szor, hányféle nyelven jelent meg a remekmű. A magyarországi befogadás csak egy része a sikertörténetnek. Az itt láthatókhoz talán csak egyetlen további megjegyzést kell tennünk.

Köztudott, hogy nálunk két fordítás (Bán Aladáré 1928-ban, az akkori III. finnugor kongresszus alkalmából, majd Rab Zsuzsának Bereczki Gábor nyersfordítását alapul vevő teljes fordítása 1985-ben) jelent meg. Bán Aladár még élt, amikor, 1960-ban, a budapesti első „új” nemzetközi finnugrista kongresszus tiszteletére ismét megjelent az ő fordítása. Ez feltünteti, hogy Képes Géza „egybevetette az észet szöveggel” a fordítást. Minthogy közreműködhettem e könyv megjelentetésében, tudom, az eufémikus megnevezés mit is jelent valójában. Az Európa Könyvkiadó kiváló szerkesztője, Karig Sára – akinek ötlete volt az újrakiadás – átolvasta Bán szövegét és „hoporstalanította”, vagyis kérdőjeleket tett az érthetetlen, olykor nem is létező tájszavakat hozó szövegrészekhez. Képes ezeket próbálta kijavítani. Sajnos, sem Bán, sem Bán–Karig–Képes, sem Bereczki–Rab nem mindenben pontos. E magyar kötetekből hiányzik az Előszó (*Eesõna*), és az egyes részek tördelése is eltér a megszokottól. Például az *Ajánlás* nálunk négysoros stróféakként jelenik meg, míg az eredetiben ez csak a beljebb kezdett sorokból vehető észre.

Minthogy manapság ennek semmi technikai akadálya nincs, érdemes lenne számítógéppel egy „összesített” magyar *Kalevipoeg-szöveget* elkészíteni, amely feltüntetné Bán fordításának változatait, és utalna a másutt megjelent, ide is tartozó magyar szövegfordításokra. A különben nem túl sikerült magyar illusztrációk is itt szerepelhetnének. Viszont, noha kerestem, nem találtam az 1960-as magyar kiadáson túl más magyar *Kalevipoeg-illusztrációt*.

Pedig, amint ezt itt jól láthatjuk, a *Kalevipoeg* az észet képzőművészetnek is talpköve. Az első, nagyszabású, illusztrált díszkiadás 1935-ben, az észet könyvnyomtatás 400. évfordulójára jelent meg: Kristjan Raud szénrajzaival és Hando Mugasto fametszet-díszítményeivel. (Megemlíthetjük azonban, hogy például iskolai kiadásokban már korábban is voltak illusztrációk, mint például az 1930-as kiadásban, amelyben E. Järv, K. Raud, A. Roosileht, A. Uurits, F. Viiralt illusztrációit vették át.) Raud illusztrációi később is többször megjelentek. Nem nehéz észrevenni, hogy mára ezeknek három szemantikai tartománya is van. Egyrészt az észet „hajdankort” jelenítik meg, ahogy az észet nemzeti tudatban ez a kép a 19. és a 20. században kialakult. Másrészt 1935-ben még a fiatal, életerős, önálló Észtország életérzését is tükrözik, főként abban, ahogy a képek monumentalizálják *Kalevipoeg* történetét. Újrakiadásuk pedig ezt az immár „két aranykort” tárta a nem mindig boldog utókor elé. Az itteni kiállítás zömmel a második világháború utáni illusztrációkból ad mutatót: természetesen nem a teljesség igényével. Mind a pontos szövegtudásokat, mind az átdolgozásokat láthatjuk. Aki ismeri a nagy-

szerű észrt grafika történetét az utolsó hatvan évben, jól tudja, hosszú ideig milyen végtelen szomorúság, reménytelenség volt e művekben észrevehető – a technikai bravúron is áttetsző módon. A *Kalevipoeg* amúgy is nemzeti szimbólumként még inkább alkalmas volt ilyen érzések meg a „mégis-morál” érzékeltetésére.

Akinek viszont a közelmúltban is módja volt látni az élő észrt művészetet, észrevehette, hogyan változott meg mindez az utóbbi másfél évtizedben. Nem problémák nélküli csodák országa a mai Észtország sem. Ám még szomszédaihoz képest is egyenesen elképesztő az a fejlődési iram, amely minden téren jellemzi ezt az országot. Nemcsak utolérték, olykor el is hagyták pályatársaikat. Egyetlen példa erre: a számítógépes államvezetés, az elektronikus kormányzás és politizálás ma itt a legfejlettebb az egész világon! Ehhez persze rögtön riadalom is társulhat: vajon ez a globalizálás nem jelent-e ugyanolyan nagy veszélyt az észrt szellemi szuverenitásra, mint korábban az idegen (dán, német, svéd, orosz) urak uralma jelentett? Azt ugyan nem hiszem, hogy az ilyen globális kihívások ellenében a folklór szövegeinek kiadása és illusztrálása eredményes védelmet nyújthat. Hogy a „Vaspatak” áradása ellen *Kalevipoeg* ma nemcsak köveket, hanem könyveket is sikerrel felhasználhat. Ám amíg olyan elevenséggel él ez a szóbeli és képbeli tradíció, ahogy itt látjuk, jó esélye van az észrt kultúra megmaradásának.

Az ideai esztendő Kreutzwald születésének 200., a *Kalevipoeg* első változata megszüvegezésének 150. évfordulója. Ezért is járja be e kiállítás a világot éppen az idén. A kultúrát nem az évfordulók és kongresszusok hozzák létre. Ám fenntartják vagy fenntarthatják, kinyilvánítják és kinyilváníthatják. Fentebb azért is említettem meg, hogy a mi két *Kalevipoeg*-kiadásunk milyen két finnugor-kongresszushoz kapcsolódott. Ilyen értelemben a mostani kiállítás is több, mint imponáló könyvtörténeti, élvezetes könyvillusztrációs fórum. Nálunk biztosan több ennél: a „mi” 150 éves magyarországi *Kalevipoeg*ünk a mi nemzeti azonosság-tudatunknak is fontos része.

Voigt Vilmos

Új szerzemények és kiállítás az OSZK-alapító leszármazottainak dokumentumaiból

Az Országos Széchényi Könyvtár alapításának 200. évfordulójára Kézirattárunk „*A Széchényi-család történetének újabb dokumentumai a Kézirattár gyűjteményében*” címmel kiállítást rendezett néhány, az osztály törzsanyagából, illetőleg zömében a 2000 óta folyamatosan birtokunkba került családi irategyüttesből. Ez utóbbiak alapítónk, gróf Széchényi Ferenc legidősebb és legkisebb fia, Lajos és István ágán maradtak fenn. Nagyobb részüket az előbbi unokája, gróf Széchényi Viktor gyűjtötte össze a különböző leszármazási ágak tagjaitól, más részük eredetileg is ezen ág birtokában volt. Kisebb hányaduk gróf Széchényi István ifjabbik fia, Ödön és leszármazottai révén került a nemzeti téka tulajdonába. A dokumen-

tumok nem képeznek összefüggő levéltári egységet, hanem mozaikszerűen mutatják be egy-egy családtag életét, rokonsági kapcsolatait, társadalmi szerepkörét. A nemzetség a második világháború előtt íratta meg a család történetét Bártfai Szabó Lászlóval (1880–1964). Az összegyűjtött irategyüttesel gróf Széchényi Viktor megkönnyítette és segítette a történész munkáját. Ő maga is foglalkozott a família történetével, és kiadványaiban fölhasználta a kéziratokat.

A tárlaton az évfordulóhoz kapcsolódva bemutattuk a horpácsi könyvtár 1780-as, Hajnóczy-féle kéziratos jegyzékét, mely az egyik előzménye a gróf Széchényi Ferenc által a nemzetnek átadott, nyomtatott hungaricakötetek katalógusának. Az első nyilvános magyar nemzeti közintézmény, az Országos Széchényi Könyvtár alapításának dátuma és alapítólevelének kelte 1802. november 25. Az említett katalógus még a téka megnyitása előtt megjelent (1799–1800), s Széchényi nemcsak a hazai megyéknek, városoknak, püspökségeknek, káptalanoknak vagy magánszemélyeknek küldött belőle, hanem külföldön is számos tudományos intézet, gyűjtő és tudós részesült e kiadványból, amint ezt a köszönőlevelek sokasága tanúsítja. Széchényi ezzel ország-világ előtt bizonyítani akarta a magyarság kulturális életének folyamatosságát és a súlyos történelmi és politikai megpróbáltatások ellenére is megőrzött szellemi alkotóképességét.

A gyermekeit gondos nevelésben részesítő gróf természetesen kiskorú fiainak szintén adott egy-egy példányt e műből, részben hogy a haza és a nemzet javára hasonló nemes tettekre buzdítsa őket, részben hogy a család magas társadalmi állásából eredő kötelességeket is a szívébe véssze. Fönnmaradt a középső fiú, Pál és a legkisebb, István magyar nyelvű köszönőlevele, mely nemcsak az édesapjuk iránti szeretet és tisztelet bizonyítéka, hanem ellentmond annak a téves vélekedésnek is, hogy a család – különösen Széchényi István – nem tudott magyarul, csak később tanulta meg a hazája nyelvét. Inkább arról van szó, hogy a hosszas külföldi tartózkodás és katonai szolgálat után föl kellett frissítenie anyanyelvi tudását, illetőleg gazdagítania a közgazdasági szakkifejezések magyar megfelelőivel. Érdemes rá felfigyelni, hogy ekkor – s még később is – két „é”-vel írta a Széchényi nevet. Mátray Gábor – alapítónk legidősebb fia, Lajos egyik gyermekének nevelője, az Országos Széchényi Könyvtár harmadik igazgató őr – szintén megemlékezett e kiváló és nemeslelkű arisztokrata család házának nemzeti légköréről, ahol magyarul beszéltek, s ahol rokonszenvvel fordultak a nemzeti zene és a népdalok felé. Alapítónk is írt és értett magyarul. Ennek bizonyítékául kiállítottuk az ifjabb Ráday Gedeonhoz szóló missilisét, melyben az idősebb Ráday halálát a családra és a tudományra nézve egyaránt fájdalmas veszteségként említi, valamint Sándor Istvánnak a grófhhoz intézett magyar nyelvű levelét, melynek dátuma megegyezik nemzeti könyvtárunk alapításának pontos keltével.

Istók Jánosnak (1873–1972) gróf Széchényi Ferencet ábrázoló, kisméretű bronz mellszobra s az ugyancsak általa készített bronz emléklakett alapítónk és József nádor arcképével már a 100. évfordulót idézte a tárlaton. A Magyar Nemzeti Bank által a 200. jubileumra kibocsátott emlékpénzérme Sz. Egyed Emma alkotása. [Az éremművész az érme előlapján a pálosok egykori pesti kolostorának barokk könyvtártermét, a nemzeti téka megnyitásának helyszínét mintázta meg, hátlapján pedig a Victorinus-corvina kötéstáblájának középdszét.]

A további válogatás a gróf Széchényi Zsigmondnétól és a Gróf Széchényi Alexandrától eredő irategyüttesből származik. Az előző két évben a Magyar Nemzeti

Múzeumban, illetőleg ugyancsak a kézírattári kiállítóteremben már jó néhány darabot bemutattunk belőlük, ezért 2002-ben arra törekedtünk, hogy az új vásárlás és ajándék még ismeretlen dokumentumait tárjuk a látogatók elé. Nem az alapítást vagy a könyvtár további fejlődését illusztráló anyagot, hanem a legidősebb fiú, gróf Széchényi Lajos és leszármazottai alkalomszerűen egybegyűlt családi kézíratait, fényképeit, nyomtatványait és gépiratait, majd pedig gróf Széchényi István és ifjabb fia, Ödön hagyatékának darabjait.

Gróf Széchényi Lajos (1781–1855), valamint második felesége, Wurmbrand-Stuppach Françoise grófnő (1797–1873) fényképe, egyik fiuknak, Dénesnek (1828–1892) a házasságáig levezetett családi genealógia részlete – mely a Széchényi, a Hoyos és a Festetics család rokoni kapcsolódását jelzi – indítja az utóbbi személyéhez fűződő bemutatót.

Széchényi Lajos szerepe kiemelkedően fontos a nemzeti könyvtár szempontjából, mert az ő 1827-es 10 000 ezüstitforintos alapítványának kamatai képezték 1867-ig a rendszeres vásárlások egyedüli pénzforrását. Bel- és külföldön kizárólag hungaricumokat vehetett a könyvtár: kéziratokat, metszeteket, nyomtatványokat, térképeket egyaránt.

Gróf Széchényi Dénes és felesége, Hoyos Mariette grófnő (1838–1967) egy-egy fényképe jelképezi a családi összetartozást. A horpácsi és somogyvári birtokain gazdálkodó gróf Széchényi Dénes kiváló lótenyésztő és lovas volt, újságcikket írt az ifjúság testi nevelésének és a görög helyett a modern nyelvek tanulásának fontosságáról. 1861-ben a nagymartoni kerület képviselőjévé választotta. Gyermekkorától kezdve rajzolt, főként lovakat, lovas jeleneteket. A hagyaték több albumát őrzi. Már fiatalon is gerincbántalmakkal küszködött, utóbb egy szerencsétlen lovasbalesetből tornagyakorlatok segítségével még fölépült, de a második baleset után nem tudott többé lóra ülni, ám egy maga szerkesztette ún. „fekvő-vagy heverő-kocsin” továbbra is „kilovagolt”. A korabeli tornajelenetek fényképein a különböző gyógyfogásokat és tornamozdulatokat szemlélhetjük. A lovaglás tudományáról ő írta az első magyar könyvet. A kocsizásról írott munkáit szintén bemutattuk. A fogathajtásnál a kettes és a négyes hajtási mód máig róla van elnevezve. Ez az ún. „Széchényi-szár”.

A nemzeti gyűlések 1902–1927 közötti jegyzőkönyve az összejövetelek témáiról, a családot és a nemzetséget érintő fontos eseményekről és közös határozatokról tájékoztat. Első kötetábláját a Széchényiek címere és jelmondata díszíti („Si deus pro nobis quis contra nos”). A nemzeti gyűlés rendszeres megtartásának gondolata éppen a nemzeti könyvtár alapításának 100. évfordulóján tartott ünnepségek idején merült föl. Attól kezdve a család seniorai évente családi találkozót tartottak. A jegyzőkönyvben éppúgy nyomon követhetjük Bártfai Szabó László (1880–1964) történész „A sárvár-felsővidéki gróf Széchényi család története” című munkájának és a családi arcképalbum elkészültének fázisait, mint az elhunyt családtagok tervszerű föl kutatását és más kérdéseket, például a nemzeti sorsfordulókban való részvételüket. Az első világháborúban a család több tagja harcolt a fronton – a hősi halottakról és a kitüntetettekről szintén megemlékezik a jegyzőkönyv –, ezen kívül működtették az ún. Széchényi kisegítő katonai sebészszállító vonatot, amely orvosi ellátást is nyújtott, vagy ha arra éppen nem volt szükség, akkor étkeztetést biztosított a katonáknak. A család hölgytagjai (például gróf Széchényi Viktorné Ledebur-Wicheln Karolina grófnő [1875–1956]) vagy

Somssich Lászlóné Széchenyi Mária grófnő [1886–1976]) önkéntes ápolónőként vették ki a részüket az ország szenvedésének enyhítéséből.

A háború áldozatául esett, romba dőlt falvak helyreállítási munkálataihoz színtén csatlakozott a Széchenyi-nemzetség: Zemplénoroszi házainak újjáépítését vállalták. A falut utóbb a trianoni békeszerződés Csehszlovákiának ítélte. Nagycenk sorsa – a nemzeti könyvgyűjtemény egykori helyszíne – is sokáig bizonytalan volt, végül azonban Magyarországé maradt.

A jegyzőkönyv tanúsága szerint a család hűségesen követte gróf Széchenyi Ferencnek a leveleiben és végrendeleteiben kifejezett kérdéseit, gondoljunk csak István fiához írt intelmeire, amikor a legkisebb fiú 1817 tavaszán hosszabb külföldi útra indult: „Te, kedves fiam ... megáldattál jóságos teremtőd által. Kitűnő bizalmával helyeztet állásodra, hogy kegyelmét szétoszad, gondoskodj a szegényekről, özvegyekről és árvákról. A pénz tehát csupán el van helyezve nálad s nem a te tulajdonod ... Alattvalóid verejtéke ez, némely beteg s szükségét, éhséget és szomjúságot szenvedő munkás könnyei tapadnak e pénzen. Hogy ezeket felszárítsd, a pénz jelentékeny részének az összes szenvedők atyja nevében, vissza kell kerülnie hozzájuk...”

A Széchenyiek – alapítónk szigorú meghagyása folytán – soha nem adták föl a család jogát a könyvtár tisztviselőinek jelölésére. Amikor 1923/24. folyamán újra tárgyaltak erről a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel, a létrejött megállapodás csak a könyvtári állások betöltésére terjedt ki, hiszen azt Hóman Bálint, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója is tudta, hogy 1802-ben gróf Széchenyi Ferenc csak könyvtárat alapított, s ezért nem szólt bele soha a nádor és az országgyűlés által az 1808/VIII. törvénycikkkel létrehozott Nemzeti Múzeum ügyeibe. Hóman – történész és forrástisztelő ember lévén – tehát ilyen értelmű tervezetet készített, s az ennek alapján létrejött egyezség szövegét beillesztették a Múzeum, illetőleg az Országos Széchenyi Könyvtár szervezeti szabályzatába is.

Említettük, hogy gróf Széchenyi Viktornak köszönhető a dokumentumok összegyűjtése. Az ő főispáni és képviselői iratait, a Vörösmarty Körben elmondott beszédeit és az egyik –tréfás – nászbeszédét a meghívóval, valamint a nászmenet rendtartásával szintén bemutattuk kisebb fényképalbumoknak, a gróf utazási felvételeinek és más, apróbb fotóknak a társaságában.

Talán kevésbé köztudott, hogy Széchenyi István felesége, Scilem-Aspang Crescentia grófnő (1799–1875) is tanult magyarul. Alapítónk ugyanis nemcsak a fiaitól, hanem leendő menyeitől is elvárta a magyar nyelvtudást. Lajos fia jegyese, a Csehországból származó Clam-Gallas Aloisia grófnő (1778–1822) számára nyelvmestert fogadott, s előmeneteléről a tanárnak jelentéseket kellett küldenie neki. Két ilyen tájékoztatója fennmaradt a családi levéltárban (vö.: Fraknoi Vilmos: Gróf Széchenyi Ferenc 1754–1820. Bp., 1902. 301–302. p.). Crescentia – amint azt gróf Széchenyi Viktor megjegyzi említett 1931-es, a székesfehérvári Vörösmarty Körben elmondott beszédében, melyet a Csongor és Tünde kiadásának 100. évfordulója alkalmából tartott – Széchenyi István ösztönzésére szintén tanult magyarul, és Vörösmarty jelenlétében néhány versét el is szavalta, a költő nagy öröme. Ugyanebben a beszédében arról is szól, hogy Széchenyi István oly nagyra becsülte Vörösmartyt, hogy eszméinek terjesztésére lapot akart alapítani.

A tárlat a gróf Széchenyi Istvánt és leszármazottait érintő fontos irategyűttessel folytatódott. „A legnagyobb magyar” lelki üdvéért mondandó szentmise értesítője

mellett kiállítottuk gróf Széchenyi Béla egyik levelét Jókai Mór Nyolcz Széchenyi című versének másolatával:

*„Nyolczan emelték a ravatalt
mind Széchenyi sarjak.
Olyan terh vala ez, mit
egy ország népe se bír el...”*
(Részlet)

Lehetséges, hogy az idős Széchenyi Istvánt ábrázoló rajz nem az élő modelltől készült, hanem Hans Gasser (1817–1868) ismert portrészobrásról. Még Széchenyi István kezdeményezte az új nagyeceni templom fölépítését. Az ő, illetőleg a templom fölszentelésének emlékére adatta ki felesége XI. Ince pápa Széchenyi Pál pécsi püspöki megerősítését tartalmazó bulláját, melyet szintén a látogatók elé tártunk. Kítettük a budapesti Nemzeti Casinóban rendszeresen megtartott „Széchenyi-lakoma” egyik menükártyáját is a résztvevők autográf aláírásával és a díszes „Széchenyi-serleg” ábrájával.

A kiállítás következő darabjai a gróf Széchenyi István ifjabb fiára, Ödönre (1839–1922) vonatkozó anyagból valók, aki az 1862-es londoni világkiállításon kormánybiztosként képviselte Magyarországot. Ott tanulta ki a tűzoltás minden csínját-bínját, s a gyakorlati ismeretek mellé parancsnoki oklevelet is szerzett. Európa más országaiban szintén tanulmányozta a tűzoltóság szervezetét, a tűzrendészet és tűzbiztonság kérdéseit.

1867-ben saját tervezésű, Hableány nevű gőzhajójával a Duna–Majna–Rajna–Marne–Szajna útvonalon érkezett meg a párizsi világkiállításra, ahol elsőként Verne Gyula üdvözölte. A gőzösön III. Napóleon császár és Eugénia császárné is tett egy hajóutat. A hajót a párizsi világkiállítás aranyérmével tüntették ki, ő pedig a kontinens első áthajózásáért a Becsületrendet kapta meg. Tőle származik a budai siklónak (hegypálya) és a Sváb-hegyre vezető fogaskerekű vasútnak, a nép-, azaz munkásszállónak, a magántávírdának, a lóvasút helyett a sín nélküli gőzkocsi alkalmazásának és a Magyar Kereskedelmi és Iparegyesület létrehozásának a gondolata. Két szállodát építtetett a budai és a pesti Duna-parton, és ő alapította az Első Magyar Utazási Társaságot (1860). A Nemzeti Hajóegylet egyik vezéralakja és versenyzője. E sport népszerűsítésére írta a Hableány-polkát, a Regatta-négyest, a Katinka-keringőt és más darabokat. Egyébként több családtagtól maradtak fenn zenedarabok, így Széchenyi Ferentől és Lajostól is. A nemzeti könyvtár Zene-műtárában mindegyik föllelhető.

Gróf Széchenyi Ödön 1863-ban előkészítette a Budapesti Önkéntes Tűzoltó Egylet alapszabály-tervezetét, és személyesen gyűjtötte a működéshez szükséges pénzüsszeget. Az éppen Magyarországon tartózkodó Alexandre Dumas 110 frankot adományozott e nemes és hasznos célra, amit Széchenyi Ödön gavallérosan egy díszkard átadásával viszonzott.

Az önkéntes és hivatásos tűzoltóság – melynek parancsnoka lett – 1869/70-ben kezdte meg működését Pesten. 1871-ben megalakult a Magyar Országos Tűzoltó Szövetség, melynek elnökévé választották. Abdul Aziz szultán 1874-ben hívta meg a konstantinápolyi tűzoltóság megszervezésére, majd 1878-ban utódja, Abdul Hamid török császári ezredessé, 1880-ban pedig pasává nevezte ki. Ez volt az

első eset, amikor keresztény ember az iszlám vallásra való áttérés nélkül kapta meg ezt a rangot. (Az 1848/49-es magyar emigráció tagjainak még át kellett térniük a magasabb katonai kinevezések elnyerése érdekében. Egyébként nagyapját, gróf Széchényi Ferencet szintén első külföldiként avatta a nápolyi uralkodó a Szent Januarius-rend lovagjává, és tüntette ki a rend csillagával.)

A japán kormány 1883-as meghívását az ottani tűzoltóság megszervezésére már nem fogadta el. 1899-ben a legnagyobb török kitüntetést, az Ozmanie-rend nagyszalagját kapta, 1912-ben a török tűzoltóezredek és a tengeri tűzoltózászlóalj főparancsnoka, török császári tábornagy lett. 1918-ban IV. Károly király a Vaskorona-rend I. osztályát adományozta neki. A tárlaton megtekinthették a látogatók a budavári sikló alapításával kapcsolatos kezdeményezését elismerő iratot; felkérését a török tűzoltóság megszervezésére; a „Servet” című konstantinápolyi napilap öt ünneplő 1899-es számát és a róla készült fényképet; a Francia Császári Becsületrendről szóló iratot; a porosz király által adományozott kitüntetésről szóló értesítést; útlevelét, továbbá az egri Önkéntes Tűzoltó és Mentő Egyesület hozzá intézett levelét Juszuif bej látogatásáról. E missilis rendkívüli érdekessége abban rejlik, hogy több száz évet ível át Dobó István fohászatától – melyben Gárdonyi történeti forrásokra hivatkozva az egész nemzet könyörgését és akkori érzésvilágát fogalmazta meg – a 19. század második feléig, és kitűnően érzékelteti azt a változást, amely nemcsak az 1552-ben hősiessé védekező város, hanem Magyarországon lakosságának a felfogásában is végbement. Az egriek 1920-as, említett levelükben arra kérik gróf Széchényi Ödönt, hogy még sokáig végezze munkáját a „nemes török testvérnemzet”, a „dicső nemzet” körében. E felfogásbeli változás történelmi háttere a Rákóczi-, majd az 1848/49-es szabadságharc magyar emigránsait befogadó török gesztus; II. Abdul Aziz szultán 1869-es négy corvina-ajándéka, melyet azóta is az Országos Széchényi Könyvtár őriz, illetőleg II. Abdul Hamid szultán 1877-es, 35 darab kódexet tartalmazó adománya.

A Széchényiekkel rokoni, baráti, ismerősi viszonyban álló személyekről, valamint egykori birtokaikról (kastélybelső, kastélykertek) készült nagyobb méretű felvételekből is bemutattunk néhányat bekeretezve, üveg alatt. Szerepeltek a Hoyos rokonsághoz tartozó Orsini-k, a spanyol de la Romana-k, életképek, park-részletek, egy szép krétarajz és akvarellekről készült fényképek, például az ismerősi körbe tartozó velencei Pilat-család Franz nevű gondoliere-járól. Az ottani tehetősebb és előkelő családok általában saját gondolásokat tartottak, hiszen Velencében nem a hintó, hanem a gondola a fő közlekedési eszköz, s a kocsis helyett a csónakos szállítja az utasokat. Amikor gróf Széchényi Dénes feleségével Velencében tartózkodott, rendszerint Hoyos Mariette barátnőjének, Dolgorukij hercegnőnek a palotáját bérelték. Ilyenkor felfogadtak egy gondoliere-t, esetleg többet is, s ők, akárcsak a személyzet más tagjai, libériájukon a család színeit viselték. A Széchényiek családi színe a vörös és a kék. Az említett akvarellekről készült fotón Franz gondoliere teát tölt, valószínű tehát, hogy nemcsak sajkás feladatokat láttak el a gondolások, hanem más házi teendőket is. Nyilván voltak közöttük olyanok, akiket jobban megkedveltek. A hagyatékhoz tartozó egyik albumban szerepel például „Giacomo és Giuseppe” gondoliere egészalakos fényképe.

A tárlaton bemutatott és a hagyatékban található egyéb dokumentumokat gróf Széchényi Viktor fia, Zsigmond mentette és őrizte meg a második világháború, a kitelepítés, az internálás nehézségei között. További viszontagságok után gróf

Széchenyi Zsigmondné hűség és gondos őrizetéből, a nemzet és a haza iránti szeretetből vezetve, végül nem a világ különböző országaiban élő családtagokhoz került, hanem az Országos Széchényi Könyvtárba (fele részben ajándékozás folytán, fele részben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának jóvoltából). Ő beszélte rá gróf Széchényi Alexandrát, hogy ne külföldi aukciókra bocsássa a nála fennmaradt irategyüttest, hanem szintén a nemzet könyvtárában helyezze el, amit ő – egyetértve a nemes céllal – meg is cselekedett. A nemzeti bibliotéka így 200 év múltán is a Széchényi-családdal való tartós kapcsolattal büszkélkedhet, s ha az alapítás és a mostani jubileum közötti történetünket végigtekintjük, elmondhatjuk, hogy e kapcsolat – a történelmi vargabetűk ellenére – folyamatosságot mutat.

(A kiállítást rendezte: Dr. Fülep Katalin, Meggyesfalviné Ádám Ágnes, Horváth Ágnes restaurátorok, a Restauráló Laboratórium, a vári Könyvkötészet és Mikrofilm-tár és az asztalosműhely munkatársainak közreműködésével.)

Fülep Katalin

EBSCO folyóirat-adatbázisok országos körű használat

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma országos felhasználási szerződést kötött a magyarországi könyvtárak javára az EBSCO elektronikus adatbázis szolgáltatóval a 2003–2005. évi időszakra. A szolgáltatás keretében a következő egyidejűleg kereshető, angol nyelvű adatbázisok elérésére nyílik lehetőség:

Academic Search Premier
Business Source Premier
Masterfile Premier
Health Source: Nursing/Academic Edition
Health Source: Consumer Edition
Newspaper Source
Medline
ERIC.

A szolgáltatás kedvezményezettjei a nyilvános könyvtárak, a felsőoktatási könyvtárak és a nonprofit intézmények/szervezetek könyvtárai (intézeti, egyházi, múzeumi, kórházi stb.)

A szolgáltatás igénybevételével kapcsolatos teendőket (a könyvtárak tájékoztatása, a szolgáltatóval való kapcsolattartás) a NKÖM megbízásából a Könyvtári Intézet látja el.
Kapcsolattartó: Balogh Anna (abalogh@oszk.hu).

A jelentkezéssel és a használattal kapcsolatos részletes információ a Könyvtári Intézet honlapján olvasható: <http://www.ki.oszk.hu/ebSCO>